

A magyar könyvtárak lehetőségei a tartalomszolgáltatásban

Annak ellenére, hogy előadásom címében a tartalomnak csak a szolgáltatási lehetőségére történik utalás, ennél általánosabb kérdésekről is szeretnék beszélni. Nem filozófiai kérdésekről, de olyanokról, amelyek a napjainkban oly divatos kommunikációtörténeti kutatások számára megfontolásra ajánlhatóak. Külön szeretném hangsúlyozni, hogy ezeket a kérdéseket egy könyvtáros ajánlja. A könyvtáraknak valóban a tartalomnak csak a szolgáltatásában vannak lehetőségeik? Másképpen folytatva a kérdést: legyenek-e lehetőségeik a könyvtáraknak az internet-médiium tartalmi gyarapításában? Van-e felelősségük a könyvtáraknak ebben a folyamatban, illetve a törvényben megállapított és az erkölcsi felelősségük összhangban van-e?

A **jogi lehetőségek** felől közelítve a választ megállapíthatjuk, hogy a magyarországi könyvtárakra vonatkozó jogszabályok harmonizációja e téren nem valósult meg. Alapvető eltérés mutatkozik ugyanis az 1997. évi CXL. Törvény és a szerzői jogi törvény által ismert copy (vagyis másolási, illetve kiadói) törvény szellemében. Az aktuális lobby érdekek érvényesülése mellett ennek a diszharmóniának mélyebbek a gyökerei. Anélkül, hogy hosszú történeti kirándulást tennék – ami azért nem áll túl távol tőlem – röviden elmondom, hogy a nemzetközi olvasás-, illetve kommunikációtörténeti szakirodalom ma már megegyezik a következőkben: a könyvnyomtatás feltalálása olyan technológiai újítás volt, amelyet két évszázaddal megelőzött egy olvasási forradalom. Ennek a következménye volt részben a kéziratos könyvelőállítási technikák változása (exemplar és pecia rendszer, majd a raktárra termelés megkezdése), illetve Gutenberg találmánya is. Az a tény, hogy Európában ez a technika nem ment feledésbe, mint Kínában, annak köszönhető, hogy a találmány a gazdasági élet részévé vált, anyagi érdek állt mögéje, szakmai csoportok érdeke lett a fenntartás, fejlesztés és az eredmények elterjesztése. A XVIII–XIX. század fordulóján a könyvelőállítási technológiai forradalom egybeesett az olvasás forradalmával, az úgynevezett intenzív olvasási korszakba való átlépéssel. Kölcsönös érdekek – gazdasági és kulturális – erősítették egymást. Kulturális érdeken ez esetben azt értem, hogy az értelmiségnek mindig érdekében áll a hagyománynak a következő generáció számára való áthagyományozása, illetve az erre való törekvés. Nem olvastam még olyan tanulmányt, amely e logika mentén gondolta volna tovább azt a változást, amelyet a XX. század végének technikai forradalma hozott. Annak ellenére sem, hogy a XV. század közepe és napjaink párhuzamba állítása divattá vált. Azt gondolom, hogy most a technológiai forradalom megelőzte az olvasását, a technológia többféle módon meghatározza az olvasási szokások változásait. A technológia birtokosainak az érdekei azonban nem egyeznek meg azokéival, akik a médiomot ténylegesen és pusztán eszközként szeretnék tulajdonképpen nagyon hagyományos céljaik elérésében, feladataik végrehajtásában használni. Ki-

használva persze az eszköz nyújtotta eddig nem ismert lehetőségeket az oktatás, illetve a hagyomány átörökítésének folyamatában. Ezért jelentkeznek a jogi anomáliák már a jogalkotás szintjén is. A könyvtárak feladatainak meghatározásakor azok az érdekkörök érthető módon meg sem jelennek, amelyek egy olyan törvény megalkotásakor, mint a copy rights nem szalasztják (és nem szalasztották) el a lehetőséget anyagi érdekeik érvényesítésére. Az utóbbi törvényt minden bizonnyal módosítani kell, a módosításkor a könyvtárak – közösen az értelmiség más csoportjaival – kell, hogy fellépjenek. Ez utóbbiak természetes szövetségesek ebben a kérdésben.

Voltaképpen nagyon egyszerűen is fel lehet tenni a kérdést: vajon az-e az alapvető cél, hogy a kultúra áthagyományozásának folyamatában egy hatékony eszköz használatát állami eszközökkel segítsük? Akarják-e a folyamat szereplői – a kiadók és a technológia gyártói és fejlesztői is –, hogy termékük a nemzet kulturális örökségévé, majdan átörökítésre méltóvá váljon? Ha az állami – azaz közös – pénz felhasználása történik e folyamatban, akkor nem szabad a termék használatát korlátozni, ha azonban valóban magántermékről van szó, akkor csak a megőrzési kötelezettség tartható fenn. Konkrét példával élve: a köteles rendelet a törvény alkotójának szándéka szerint kiterjed az elektronikus dokumentumokra is. Ebbe a körbe azonban beletartozik a papír stb. alapú hordozón megjelent termék digitális változata is. Nincs ma magyarországi kiadó (könyv, zene, videó stb.), amelyik ezt így értelmezné. Ezekkel az elvi, illetve konkrét példákkal itt csak azt kívántam jelezni, hogy a könyvtárak tartalomszolgáltatási lehetőségei jogi környezetének a kialakításában is vannak még tennivalóink.

Az internet szabad és demokratikus! Kialakulásának pillanatában ez a jelszó került a köztudatba. Technikai és technológiai lehetőségeitől függően valóban lehet ilyen is, de lehet az ellenkező véglet szerint is jellemezni: abszolút módon ellenőrizhető, azok a tartalmak, amelyek megjelennek rajta kiszolgáltatottakká válnak. Egyrészt gyors terjedése miatt, másrészt azért, mert használatának ismerete olyan, amelyet a fiatal generációk tagjai elsajátítandónak tartanak pusztán érdekessége miatt. Nem csupán azért tehát, mert hasznos lesz számukra későbbi életük folyamán. Technikai lehetőségeiben, illetve a társadalmi hatást tekintve az internet potenciálisan a televíziók egyenrangú partnere lehet, sőt, mivel lassan a televíziót is magában foglalja, felül is múlhatja azt. Az államnak tehát nagyon oda kell figyelnie arra, hogy lehetőleg mindenki számára lehetővé váljon a használata, ne legyenek eleve hátrányos helyzetben lévő csoportjai a társadalomnak, illetve arra, hogy a tartalmi oldal formálásában a szükséges és elégséges beavatkozás arányait megtalálja.

Az iskolák mellett a könyvtári hálózat az, amely a hazai internetkultúra terjesztésében meghatározó szerepet kell, hogy játsszon. Egyrészt a szabad hozzáférés biztosításában – figyelembe véve persze a könyvtártípus számára megfogalmazott feladatokat (egy nemzeti könyvtár például soha nem lehet egyetemi könyvtári értelemben információs központ, vagy teleház) –, másrészt a tartalomszolgáltatásban. Ugyanígy a könyvtárak szerepet kell, hogy vállaljanak még ma is az internetkultúra szervezett, tanfolyami szintű terjesztésében is. Nem feltétlenül arra gondolok, hogy olyan tanfolyamokat tartsanak, ahol a számítógép részeivel kezdődik az óra, hanem olyanokra, amelyek a felhasználók számára az internet tartalmi lehetőségeit mutatják meg. Az ilyen kurzusok tehát közvetlenül is a tartalomszolgáltatás részévé tudnak válni.

A jogi viták mellett, illetve függetlenül attól, hogy az állam felelős intézményei milyen szerepet szánnak az internetkultúra terjesztésében, léteznek további megoldásra, megválaszolásra váró kérdések. Olyanok, amelyek már akkor is léteztek, amikor csak papír alapú adathordozók voltak. Nehéz ugyanis eldönteni, hogy **a könyvtár intézményként mennyire válhat szellemi javak közvetlen termelőjévé, illetve azok kiadójává.** A kiadók, mint a gazdasági élet szereplői, azt mondják, hogy a könyvtárak ilyen irányú tevékenysége nem hatékony, ráadásul a termék formai minősége általában elmarad az átlagos magyarországi színvonalától. A professzionális kutató műhelyek pedig a termék tartalmi oldalát kritizálják, például a szövegek minőségét, a filológiai alaposág hiányát.

Nem lehet kérdés, és tudtommal nem is teszi fel senki, hogy valamely könyvtár munkatársának szellemi termékét a könyvtár intézményként menedzselheti-, illetve kiadhatja-e. Gyakran a munkatársak is ragaszkodnak ahhoz, hogy saját intézményük sorozatában kapjon helyet munkájuk eredménye, vagy éppen a könyvtár honlapja alatt. Az előbbi kérdések akkor is jogosak: valóban különbséget kell tenni a hosszú filológiai és egyéb kutatómunka eredményeként létrejött szövegkiadás (akár digitális kritikai kiadás), a professzionális kiadói tevékenység során megjelent könyv, CD-ROM, web-es digitális kiadás, illetve az olvastatás és használat számára hozzáférhetővé tett kulturális javak között. Ez utóbbi tevékenység, lényegében az olvastatás, klasszikusan könyvtári feladat. Nagyon kell ügyelni arra, hogy az olvastatás szándékával a hálózaton hozzáférhetővé tett szövegek a kiadással megegyezzenek, nem lehet bennük több hiba, de kevesebb sem. Nem a mi dolgunk például egy valamilyen poétikai vagy éppen politikai szempontból csonka „összes művek”-et teljessé tenni, de megcsonkítani sincsen jogunk.

A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) építése ezért is fontos. Számomra ez a gyűjtemény lehet az ideális digitális nemzeti könyvtár. Mindent megmutat, megőríz és használtat. Az építése pedig mindazok gondja, akik a nemzeti kulturális örökség részévé akarnak válni termékeikkel, és azoké, akiknek ezt az örökséget feltárni, nyilvántartani, kiadni és használtatni kell. A kiadók számára az lenne az ideális megoldás, ha a papíron, hangszalagon, vagy éppen videón szolgáltatott kötetes példányok mellé a digitális változatot is mellékelnék (a törvény szelleme szerint), szigorúan a megőrzés lehetővé tételéért. Azután tárgyalna a MEK a kiadóval, a szerzővel és a mai törvények szerint az ARTISJUS-al arról, hogy mikortól, milyen feltételekkel kerülhet a digitális gyűjtemény polcaira a szöveg. Ekkor már legalább a szöveg minőségéről nem folyik majd vita, a könyvtár nem kiadó.

A könyvtár természetesen maga is digitalizál. Sokak szerint a könyvtárosok mániákus szkennelők. Önmagában ez nagyon is üdvözlendő dolog, ha a termék előállítására jól elhatározott digitalizálási programok mentén halad (lehet ez adott esetben egy könyvtár programja), az eredmény valóban az eredeti szövegek minőségét adja vissza, és nem válik piaci terméké. Eddig ez olvastatás, illetve állományvédelem. Ha eladják, akkor már kiadás, és akkor már nem a közszférára vonatkozó jogszabályok az érvényesek e tevékenységre nézve. Ahogy a klasszikus könyvkiadási tevékenység esetében, úgy e területen is érvényesülni fog az a tendencia, hogy a könyvtárak egyre inkább elállnak a saját kiadás, önálló tevékenység gondolatától, és a professzionális kiadókkal való együttműködés válik tipikussá. Tehát a könyvtárak a saját állományvédelmi, szolgáltató, digitalizálási feladataik

megoldásában igénybe fogják venni azoknak a vállalkozásoknak a szolgáltatásait, amelyek „bérdigitalizáló” tevékenységet folytatnak.

Az együttműködés könyvtárak, tudományos intézmények, vállalkozások között – ha az előbbieken feltett alapvető kérdésre (valóban a kulturális örökség digitális átmentése-e a cél?) igen a válasz – evidencia szintű dolog. A könyvtáraknak az egységes feldolgozási és leírási szempontokat, illetve magukat a digitalizálásra váró dokumentumokat kell biztosítani. Emellett – a feldolgozás mentén – az örökség „katalógusát” (katalógusok, bibliográfiák, repertóriumok stb.) kell elkészíteniük. Lehetőleg mindent csak egyszer. A párhuzamosságok kiküszöbölésére irányulnak azok a törekvések, amelyek az osztott és közös katalogizálási rendszert és a központi adatbázisokat (bibliográfiai, biográfiai stb.) akarják megteremteni. Miután a kulturális örökség több népcsoport esetében közös – és természetesen a keresztény kultúrkörben is közös –, az internet tartalmi építése hozzájárulhat a történelem során kialakult nemzeti szembenállások oldásához is.

A könyvtárosoknak azonban nem szabad olyanformán magukba zárkózni, hogy az említett munka során egy maguk által kialakított könyvtárosi rendszert követnek, mert akkor a felhasználókat arra kényszerítik, hogy a hozzáféréshez vegyék át a könyvtáros gondolkodás módját. Szerencsésebb, ha az egyes tudományos intézmények, szakmai csoportok határozzák meg a feldolgozás szempontjait.

A vállalkozói szférával való együttműködés lényege pedig abban kell, hogy álljon, hogy a könyvtárak nem akarnak a technológia kialakításában élen járni, illetve abban, hogy a vállalkozások az egész ügyet nem csak anyagi haszonszerzés eszközének tekintik. Ha egy nyomdai vagy egy kiadói vállalkozás nem tartja fontosnak, hogy terméke a kulturális örökség részévé váljon, akkor csak azért küldi el a kötelest, mert az a törvény. Ha valaki csak azért akar egy bibliográfiát, életrajzi lexikont, képet, filmet vagy bármit digitalizálni, mert azt jól el lehet adni, ráadásul az előállításához állami segítséget is lehet szerezni, akkor inkább ne tegye. Ha mégis, akkor a saját pénzén tegye, a terméket pedig a fennálló törvények szerint tegye közkinccsé. A vállalkozókkal való együttműködés a könyvtárak technológiai hátránya, felszereltsége fenntartásával is gyümölcsöző lehet. Arra kell azonban ügyelni, hogy a szolgáltatás technológiáját és technikáját (gyors elérési lehetőség, modern számítógépek, szerver kapacitás stb.) a könyvtárak számára is biztosítani kell.

A könyvtárak nagy előnye a dokumentum közelsége, a rendszeres és az egyetemes számbavétel. A nemzeti kulturális örökség jelentős többsége a közgyűjtemények kezelésében van. A tartalmi munka helyett a „kinek mihez van joga?” kérdésre figyelő világunk vadhajtásaként naponta találkozunk olyan esetekkel, amikor egy könyvtár „közlési díjat” kér egy iskolától, mert annak újságjában megjelenik egy, az illető könyvtárban őrzött dokumentum képe. Az ilyen eset akkor is abszurd, ha nem az egyetlen terület, amikor közpénzen fenntartott intézmények „vállalkozói tevékenység” címen egymásnak adják azt a pénzt, amely nem az övék. (Nyereségrészesedésként akár ki is oszthatják azután maguk közt.)

Az internet tartalomszolgáltatással kapcsolatban azonban nagyon fontos az a tény, hogy a könyvtárak anyagát ténylegesen a könyvtárosok ismerik. Az első kézből való ismeret sokszor segít a sorrendi kérdések megválaszolásában: mit kell először, sürgősen digitalizálni, ilyen formában olvastatni.

Az internet tartalmi gazdagításával kapcsolatban gyakran hallunk a mozgalmi jelleg és az intézményes tartalomfejlesztési alapprogramok vitájáról. A háttérben először is egy végtelenül köznapi kérdés, az elégtelen források megosztásának problémája áll. A megoldás elvileg egyszerű: elégséges pénzt kell biztosítani mindkettő fenntartására. Sokkal komolyabb gondok mutatkoznak azonban tartalmi oldalról. A mozgalmi jelleggel elvégzett – és sajnos gyakran csak elkövetett – tartalomszolgáltatás szakmai minőségének kontrollját ugyanis biztosítani kellene. Legyünk önkritikusak: a lelkes könyvtárosok internetes vagy CD-ROM produkciói gyakorta igényelnék gondos lektori munkát. Legyünk kritikusak: a nyereségvágyból vagy egyszerű hozzá nem értésből elkövetett vállalkozói tartalombővítési termékek ugyancsak gyakran kiáltanak a szakmai felügyelet után. Melyik szakmáról is van szó? – kérdezhetjük joggal. A válasz nagyon is egyértelmű: a technológiát illetően a technológia fejlesztői szakmáról, de a tartalmat tekintve mindig arról, amelyik az illető tartalmi elem szakértője.

A könyvkiadás világában, a filmes produkcók esetében – de említhetnénk bármelyik hagyományos adathordozón megjelenő kulturális termék létrehozását is – létezik egy jól felépített intézményrendszer. Így is megjelenik számos, formailag és tartalmilag kétségtelenül kétséges értékű munka. Az interneten megjelenő tartalom vonatkozásában legalább ennek a már létező intézményrendszernek a szakmai tapasztalatát kellene alkalmazni. Ami a könyvtárosokat illeti, nos mi ugyanolyan alkotók vagyunk, mint bármely más szakmához tartozó értelmiségi. Ami pedig a könyvtárakat illeti, mindig szem előtt kell tartanunk, hogy az internetes tartalombővítésben végzett – intézményes – munkánk nem több a feldolgozásnál. Nem mondhatjuk egy könyvről, hogy ezt nem dolgozzuk fel, mert rossz. Konkrét (kizárólag pozitív) példával: Kokas Károly szkennel egy tanulmányt, mert kérték Új-Zélandból a másolatát. Ha már készen van, miért ne rakná ki a hálóra, hogy más is olvashassa (pénzt nem kér érte, mert az a dolga, hogy szolgáltatson, ezért tartja fenn az állam – lehetőleg ugyanezért a munkáért senki se kérjen magának átalányt). Ekkor Kokas Károly mondjuk visszafogja magát) nem mérlegeli, hogy jó-e a cikk vagy lenne jobb is a témában, bár biztosan javasolja a megrendelőnek a jobbat is (ezt hívják könyvtári tájékoztatásnak). Ugyanakkor Kokas, a történész szeretne interneten egy kiállítást a II. világháború előtti időről. Ezt ő nem könyvtárosként teszi (és nem munkaidőben). Alkot. A korszak történéseinek a dolga, hogy megmondják, jó-e az, amit elkészített, az internetes technológia szakemberei meg azt mondják el, hogy jók-e a megoldásai technikailag. A könyvtárnak azonban nincsen köze a dologhoz.

Előadásom végén, visszatérve a bevezetésben felvetett gondolati körhöz, engedjenek meg néhány gondolatot a kulturális hagyomány (a traditio), annak átörökítése és az internetes tartalomszolgáltatás összefüggéseiről, jelenségeiről. Most, amikor a világ több tudományos intézménye alap kutatások szintjén foglalkozik az egyes korszakokban a megelőző kultúrákról alkotott kép vizsgálatával, az átörökítés, a társadalmi kommunikáció mechanizmusainak megismerésével, különösen fontos, hogy a ma rendelkezésünkre álló medium (eszköz) természetét megismerjük, várható hatásait megbecsüljük, felmérjük. A Római Birodalom felbomlása után azok, akik az antik és a korai keresztény hagyomány megmentését, tudatos átörökítését programszerűen is vállalták (egy Donatus, egy Cassiodorus, egy Isidorus, vagy egy

Alcuinus), a számukra „igazi”-nak tudott antik kultúra felélesztésén és átadásán (tradere) fáradozó XIV–XVI. századi humanista generációk tagjai vagy a XVII–XVIII. század tudós társaságait megálmodó és alapító tudós körök remélni sem merték a tudományos információcsere napjainkra lehetővé vált gyorsaságát. Ugyanígy elképzelhetetlen volt a filológiai munka olyan felszereltsége, amely bármely szóra, kifejezésre kereshetővé teszi a teljes antik vagy patrisztikai corpust. Ma már az a kutató, aki Napóleonnal akar monográfiát írni, elvileg megismerheti mindazt, amit eddig erről az uralkodóról leírtak. Szédítő lehetőségek, szédítő veszélyekkel.

A veszély elsősorban a lassúságban rejlik. A fiatal generációk számára a kulturális örökség egyre inkább az lesz, ami az interneten hozzáférhető. A hozzáférés kényelmes, a hozzáférhető mennyiség elégséges. Annak tűnik, tudniillik a mennyiség fogalom még nem alakult a lehetőségekhez (tanáraik nem ebben a dimenzióban gondolkodva oktatták őket). A kultúra csak nagyon kicsiny, elenyésző szeletét fogadják be tehát. Úgy tudnak generációk tanulni, hogy korosodván nem is emlékezhetnek arra, hogy kihagytak volna valamit az életükből. Az internet tartalommal való feltöltése tehát nagyon gyors kell, hogy legyen. A könyvtáraknak e folyamatban hallatlanul fontos szerepük van. Az egyetemesség és a pártatlanság okán nyerték ezt a szerepet.

A másik nagy veszély ugyanis a válogatás. Senkinek soha nem lesz erkölcsi joga válogatni a kulturális örökség részét képező vagyontól. A sorrendiséget viszont még sokáig el kell dönteni. A kulturális örökség digitális rögzítése, hozzáférhetővé tétele azonban ma már csak mennyiségi kérdés. A technológia és az eszköz már rendelkezésre áll. A jogot (a jogászok alkotta jogot) a válogatásra sokak akarják, és sokan bírják már. A jogalkotók felelőssége a gondos kontroll ezen a téren. A könyvtáraknak azonban felelőssége és lehetősége is az internet tartalmának olyan típusú ellenőrzése, hogy azt folyamatosan és gyorsan és pártatlanul bővítsék. Az eruditív kultúra teljes megjelenítése a modern eszközökkel, modern módon ugyanis soha nem lesz anyagi érdeke egy-egy gazdasági, politikai, nemzetiségi stb. csoportnak. Elvileg a mindenkori értelmiség felelőssége a már idézett szabad és demokratikus jelszó megvalósulásának biztosítása, az „értelmiség” azonban elvi kategória, a gyakorlatban definiálhatatlan. Léteznek azonban szakmai körök, akiknek szakmai érdekeik is ugyanezt a teljes körű és gyors internet tartalombővítést sugallják. Ezek között az egyik a könyvtárosok közössége, amelynek tagjai a képzésük folyamán, szakmai hagyományukban is ezzel a teljeskörűség és a pártatlanság elvével találkoztak.

Monok István

Az Országgyűlési Könyvtár mint a törvényhozás könyvtára¹

A következő néhány percben az idén 130 éves Országgyűlési Könyvtár két alapvető feladata közül a távolabbi múltra visszatekintővel, a törvényhozás szakirodalmi ellátásával fogok foglalkozni. A könyvtárat ugyanis a képviselőház intézményeként hozták létre 1870-ben, és csak jóval később, 1953-ban vált nyilvánossá a széles olvasóközönség számára.

Annak, hogy ebben a tavaszi időpontban kerül sor a könyvtár tevékenységéről szóló megemlékezésre, szimbolikus jelentősége van. 1870 tavasza ugyanis jelentős mozzanat volt a könyvtár története során. Ekkor kérte a képviselőház könyvtári bizottsága havi 500 forint biztosítását addig, míg a legfontosabbnak ítélt 253 könyvet be nem szerzik.² Ezt az évet tekintjük tehát az Országgyűlési Könyvtár intézményes működése kezdetének, a könyvtár alapításának. Nyilvánvaló, hogy itt a 130 éves intézmény életének állomásairól, gyűjteményéről, jelenlegi szolgáltatásairól csak töredékes képet adhatunk. Olyan lesz, mint amikor a tükörcserepek a visszatükrözött tárgynak egy-egy részletét villantják csak fel.

A könyvtár megalakítása irányában az egyik első hivatalosnak tekinthető lépésre 1849. június 26-án került sor, amikor a képviselőház alelnöke kinevezte Vasváry Károlyt a „*képviselőház könyv- és alirattárnokává*”.³ Az időpont különlegességének érzékeltetésére elég idéznem egy másik döntést ugyanarról a napról. Eszerint: „*a minisztertanács elhatározza, hogy Komáromnál, a Haynau tábor-szemagy vezette császári főerőkkel szemben összpontosítja a magyar honvédsereg főerőit.*”⁴ Mint látjuk, a kiélezett politikai helyzet ellenére is fontosnak tartották a könyvtár ügyét. A további előkészítő lépések eredményeként végül 1870-ben kezdte meg tényleges működését a Képviselőházi Könyvtár.

A könyvtár történetének fő tapasztalata az, hogy mindig szoros kapcsolata volt a politikai élettel és a politikai élet kitüntetett szereplőivel, a képviselőkkel.

Ennek illusztrálására említem meg, hogy a könyvtári bizottság elnöke az 1887-től 1950-ig terjedő időszakban a képviselőház mindenkori elnöke volt. E bizottság a Képviselőházi Könyvtárat érintő minden lényeges kérdéssel foglalkozott, illetve joga volt foglalkozni mindennel. A bizottság tagjai olyan képviselők voltak, akik a közélet más területein is kiemelkedő szerepet játszottak. Néhány nevet említek meg mindössze a névsorból:

1 Az előadás elhangzott a VII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál Könyvtáros Klubjában.

2 *Képviselőházi Irományok, 1869–1872. IV. kötet 75–87. p.*

3 *Közlöny, 1849. június 28.*

4 *Magyarország történeti kronológiája 3. kötet 699. p.*

- Pulszky Ferenc (1814–1897): Kossuth pénzügyi államtitkára, később a Nemzeti Múzeum igazgatója.
- Irányi Dániel (1822–1892): az 1848-as forradalom kiemelkedő alakja, a 48-as (majd később Függetlenségi Párt) elnöke.
- Mikszáth Kálmán (1847–1910): író.
- Herczeg Ferenc (1863–1954): író, újságíró, az Új Idők című lap alapítója.
- Teleki Pál (1879–1941): Magyarország kétszeres miniszterelnöke.
- Kéthly Anna (1889–1976): szociáldemokrata képviselő.
- Illyés Gyula (1902–1983): író, költő.
- Aczél György (1917–1991): művelődésügyi miniszterhelyettes, a minisztertanács elnökhelyettese.
- Nyers Rezső (1923–): pénzügyminiszter, államminiszter.⁵

A könyvtár életében jelentős változást hozott az 1952-es év, amikor egy minisztertanácsi határozat Országgyűlési Könyvtár néven a Népművelési Minisztérium felügyelete alá helyezte az intézményt.⁶ Ekkor a szervezeti kapcsolatok ugyan megszakadtak az országgyűléssel, de ez nem jelentette azt, hogy a politikai közélet szereplői, a képviselők ne használhatták vagy ne használták volna az Országgyűlési Könyvtárat. Akkoriban természetesen sokkal kevesebb képviselő vette igénybe, mint akár korábban, akár 1990 után. Abban az időszakban is szükségesnek tartották azonban, hogy könyvtári szolgáltatásokat biztosítsanak nekik. Jó példája ennek az igénynek az Országgyűlés ügyrendje végrehajtásáról 1972-ben kiadott minisztertanácsi határozat.⁷ Ez a képviselők tájékoztatásában részvételi kötelezettséget ír elő az Országgyűlési Könyvtár számára. Az intézményes kapcsolatokat tovább erősítette Sarlós Istvánnak, az országgyűlés elnökének az a kérése 1987-ben, hogy egy ideiglenes képviselői olvasóteremet létesítsen a könyvtár.

Sajátos időszak volt a könyvtár életében az 1989-es esztendő, amikor az Országgyűlés könyvtára többször adott helyet az ellenzéki politikusok és országgyűlési képviselők megbeszéléseinek.

Új fordulatot az 1990-es év hozott. Akkor Szabad György, az országgyűlés elnöke helyreállította az Országgyűlés és az Országgyűlési Könyvtár történelmileg kialakult szerves kapcsolatát. A könyvtár ekkor ismét az Országgyűlés intézményévé vált. A következő parlamenti ciklus elnöke, Gál Zoltán 1997-ben hozta létre az Országgyűlés Elnökének Könyvtári Tanácsadó Testületét, amely az 1998-as országgyűlési választások után részben megújult összetételben ma is működik.

A képviselők, a bizottságok és szakértők hatékonyabb könyvtári ellátása érdekében a könyvtár 1991-ben két új szervezeti egységet hozott létre: a Képviselőtájékoztatási Osztályt és a Képviselői Irodaházban működő Képviselői Tájékoztató Központot. Ez utóbbit az Országgyűlés Főtitkári Szervezetével közösen működtetjük. Jelenleg tehát a Parlament épületében és a Képviselői Irodaházban is a képviselők rendelkezésére áll olvasóterem és könyvtári tájékoztató szolgálat.

5 Jónás Károly–Veredy Katalin: *Az Országgyűlési Könyvtár története 1870–1995*. Budapest, 1995. 40–47. p.

6 2042/1952. számú Minisztertanácsi határozat.

7 1041/1972. számú Minisztertanácsi határozat.

A szervezeti kérdéseken túlmenő törődést a könyvtárral jól jellemzi Ugron Gábor képviselő ingerült hangú felszólalása a képviselőház egyik, 1893. januári ülésén.⁸ „Még a régi országgyűlések naplói is hiányoznak innen, pedig ezen magyar országgyűlésnek, mint ama még régibb törvényhozások folytatásának naplói tekintetében igen sokszor szükség lehet helybeli kézi használat végett is arra, hogy a régi magyar országgyűlések naplói meglegyenek.” A felszólalásban kifejezett javaslatra válaszul döntöttek a képviselők az országgyűlési anyagok könyvtári őrzéséről. Szó szerinti idézet: „a ház elhatározza, hogy az 1848 előtti országgyűlések vitái és a vonatkozó iratok rendszeresen egybegyűjtessenek; amennyiben eredetiben meg nem szerezhették, lemásoltassanak, és egészben kiadásra előkészíttessenek.”⁹

Ez a figyelem nem volt egyedi jelenség. Tisza Kálmán miniszterelnök 1878-ban személyesen nyújtott segítséget a könyvtár nemzetközi cserekapcsolatainak kiépítéséhez. Ennek révén osztrák, német, francia és horvát parlamenti dokumentumok érkeztek a magyar Országgyűlési Könyvtárba. A gyűjtemény gyarapításának ugyancsak fontos mozzanata volt az 1922-es év, amikor Gaál Gaszton házelnök támogatásával Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter törvényjavaslatot nyújtott be arról, hogy a könyvtár minden magyarországi nyomtatványból kötelespéldányt kapjon. Hasonló módon fontosnak tartotta Gál Zoltán házelnök is a könyvtár kötelespéldány jogosultságának fenntartását, amikor azt bizonyos jogszabályváltozások megkérdőjelezték. Levélben fordult Magyar Bálint művelődési miniszterhez

8 Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója, 1893. január 21. VIII. kötet, 140. ülés, 23. p.

9 Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai, 1893. 536. szám.

a jogosultság fenntartása érdekében, és a jogot a könyvtár meg is kapta. A legutóbbi idők fejleménye, hogy az Országgyűlési Könyvtár az Európai Unió letéti könyvtára lett. Abban, hogy Magyarországon elsőként hoztak létre letéti könyvtárat az unió tagállamain kívüli körben, jelentős szerepet játszott Áder János házelnök támogatása is.

A törvényhozás szakirodalmi kiszolgálásának szükségessége ugyancsak hozzájárult a könyvtár dinamikus fejlődéséhez. Az Országgyűlési Könyvtár számos adatbázist készít, melyekben feldolgozza a hazai, valamint a külföldi jogi és politikai szakirodalom széles körét. A különböző adatbázisok összes rekordjának száma megközelíti az egymilliót. Egy részüket CD formátumban is hozzáférhetővé tesszük. A könyvtár témafigyeléseket végez és bibliográfiákat készít, új könyvekről értesítést küld. A legkülönbözőbb képviselői kérdésekhez gyűjt szakirodalmat és statisztikai adatokat, készít fénymásolatokat. Fontos közvetítő szerepet tölt be a hazai és a nemzetközi közgyűjteményekkel, tudományos intézetekkel való kapcsolattartásban. Számos hazai és külföldi adatbázist vásárol; ezekből adatszolgáltatást nyújt a képviselőknek. Új szín a szolgáltatások palettáján a Háttérinformációk, Dokumentumok című sorozatunk, amely a benyújtott törvényjavaslatok egy részéhez gyűjti össze az adott téma hazai és nemzetközi irodalmát, a jogszabályi háttérrel, a sajtóban a témával kapcsolatban megjelent cikkeket, az Alkotmánybíróság vonatkozó döntéseit, a külföldi jogi mintákat stb.

Az Országgyűlési Könyvtárról beszélve megkerülhetetlen a kérdés, hogyan használták, használják a képviselők a könyvtárat.

Mikszáth így emlékezik meg Bassó Árminről az első igazi képviselőházi könyvtárnokról: „*Eleget búsította, hogy a könyvtárt nem igen látogatják (ti. a képviselők). Ingerkedve csörgette sokszor a kulcsokat, hogy olvasót fogjon, – de sikertelenül.*”¹⁰

Küffer Béla könyvtárigazgató 1894-ben a következőképpen látta a helyzetet. Egyik írásában saját – „*Hogyan olvas a törvényhozó?*” – kérdésére fogalmazta meg: „*A törvényhozó a dús közéletnek változatos szükségei szerint olvas. Még nem írtak vezércikket valamely új kérdéstről, a képviselőház könyvtárában már keresik irodalmát, és pedig a legújabb könyveket, s a többi parlamentnek a legutolsó vitáit róla. ... aztán többnyire sürgősen kell, ami kell... Sürgős intézkedés szüksége merült fel valamely kérdésben; holnapra véleményt kell mondani a pártvezérnek: hogyan is áll ez a dolog? Vagy pedig: egy óra múlva fog elhangzani a beszéd; még egy idézetet, egy adatot kell felfrissíteni, egy tényt kiszínezni, egy érvet kiélesíteni. Kell az adat, és pedig most, és ha nincs meg, ... nem ér akkor az egész könyvtár annyit se, mint azok a silány rongyok, amikből készült. Ha nincs az a fegyver, ami éppen kell, rossz akkor az egész fegyvertár...*”¹¹

Mára természetesen messzire kerültünk a „kulcsok csörgetésének” időszakától. A képviselők könyvtárhasználati szokásai megváltoztak. Napjainkban a képviselők munkáját számos technikai eszköz segíti. Meg kell említenem azt is, hogy a képviselők, a frakciók, a bizottságok szakértők munkáját is igénybe vehetik. A szakértők nagyon fontos összekötő szerepet töltenek be a könyvtár és a képviselők között, a képviselők személyes jelenléte tehát lehetséges, de nem kizárólagos módja a könyvtár szolgáltatásai igénybevételének.

10 Mikszáth Kálmán *Országgyűlési karcolatai*. Budapest, 1892. 53. p.

11 Jónás Károly–Veredy Katalin: *Az Országgyűlési Könyvtár története 1870–1995*. Budapest, 1995. 279. p.

Az elmúlt 130 év során újra és újra felvetődő kérdése volt a könyvtár munkatársainak, hogy jól szolgálják-e a törvényhozás ügyét. A hangyaszorgalommal gyűjtött állomány megfelelő szakirodalmi háttérrel biztosít-e, az adatbázisokra, melyeket kollégáink tudásuk legjavát nyújtva készítenek, szükség van-e? A szolgáltatások megfeszített erővel létrehozott újabb és újabb formáira igény van-e?

Megítélésem szerint az aggodalmakra a válasz kettős:

Egyrészt válasz a könyvtár 130 éves története. Remélem, sikerült érzékeltetnem, hogy a képviselők mindenkor nagy figyelmet fordítottak könyvtárunkra, hogy mindig a magukénak tekintették.

Másrészt válasz az az országgyűlés elnöke által alapított Ghyczy Ignác-díj is. A díj a könyvtári munka elismerését célozza; Gál Zoltán és Áder János személyesen adta át munkatársainknak.

Könyvtárunk tevékenységének hasznossága vizsgálatok azonban helyesen tesszük, ha figyelmesen hallgatjuk Orbán Viktort. Idézem: „*Illúzióknak bizonyult az az elképzelés, hogy a demokráciában elfogulatlanul mérlegelik az érveket és a véleményeket, s végül kiválasztják a legokosabb megoldást. A dolog nem ilyen egyszerű. A legkisebb ügyben is ezer különböző érdek áll szemben egymással, s minél erősebbek az érdekek, annál kevésbé elfogulatlanok a vélemények, annál nehezebb a higgadt és okos mérlegelés. ... Sőt azzal is meg kell barátkoznunk, hogy még csak nem is mindig a legokosabb politikus győz.*”¹²

Redl Károly

12 *Mi a politika? Századvég, 1994. (a kísérszövegben)*

A Neumann-ház az Internet Galaxison

Az Internet Galaxis kiállítás évek óta a tartalomszolgáltatók egyik megjelenési lehetősége, ahol bemutathatják újdonságaikat, beszámolhatnak a közelmúlt fejlesztéseiről.

Tavaly a Szépművészeti Múzeumban, idén a Néprajzi Múzeumban kapott helyett a rendezvény. Az interneten szörfözni vágyókat – a szolgáltatók standjaitól körbefogva – egy sor számítógép várta. A szervezők játékos ötletekkel is készültek: például kaucsuklabdákra írt e-mail címek segítségével talányos barátkozásra invitálták a látogatókat. Akinek kedve tartotta, teljesen egyedi, saját tervezésű egéralátétet is csináltathatott magának.

A játék mellett a komoly gondolatok sem szorultak háttérbe: minden napra jutott szakmai program, előadás, vitafórum.

A Neumann-ház tevékenységét húsvét vasárnap délelőtt mutatta be *Tószegi Zsuzsanna* igazgatónő, *Tízezer magyar irodalmi mű a Neumann-ház digitális könyvtárában* címmel. Előadásában beszámolt a Neumann János Digitális Könyvtár új szolgáltatásairól és terveiről.

A két és fél évvel ezelőtt alakult Kht. legfőbb feladata a magyar kulturális örökség digitalizálásában való aktív részvétel.

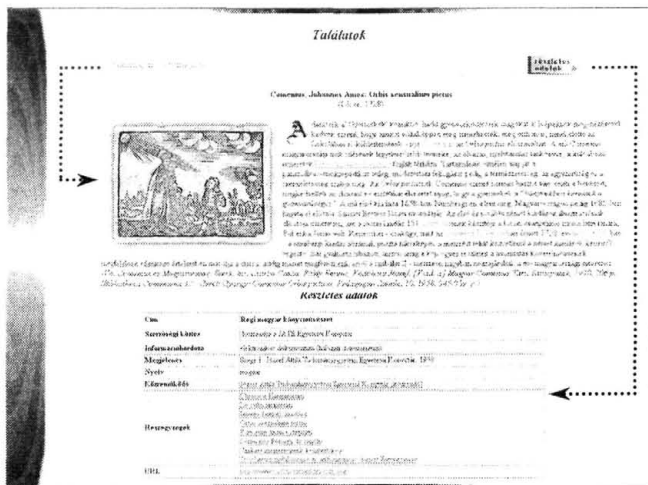
Bár munkánk nagy része nem látványos – áttekintve az elmúlt időszakot – szép eredményekről számolhatunk be. A szakmai előkészítés, a világban és a hazánkban megfigyelhető tendenciák feltérképezése, a folyamatban lévő digitalizációs projektek megismerése, a szabványok alkalmazása, a projektek koordinálása fontos és időigényes része munkánknak, de nem hoz napról napra érzékelhető, látványos eredményeket. Ezek a tapasztalatok később érnek be, és az elvégzett feladatokba beépülve emelik annak minőségét.

Legnagyobb projektjeink, a WebKat.hu és a Bibliotheca Hungarica Internetiana megvalósítása komoly előtanulmányokat igényelt. Az előbbi a magyar internet-források on-line katalógusának, az utóbbi pedig a digitális könyvtár gyűjteményének létrehozását célozza.

Keresett már Ön, kedves olvasó például verset az interneten úgy, hogy csak egy szövegrészletre emlékezett, vagy csak a szerző nevét tudta? Próbált a keresett mű nyomára jutni keresőprogram segítségével? Hány ezres találati halmazt kellett átböngésznie, amelyek nagy részében nem feltétlenül a megfelelő összefüggésben szerepelt a keresőmezőbe írt szöveg vagy név?

Erre a problémára nyújt megoldást a digitális könyvtár katalógusa, amelyben dokumentumszinten katalogizáltuk a magyar szervereken megjelent cikkeket, tanulmányokat, irodalmi alkotásokat és más fontos szövegeket. A különféle szempontok szerint visszakereshető katalóguscédulák-hoz az URL cím segítségével közvetlenül hozzákötöttük a dokumentumokat. Ez azt jelenti, hogy a keresőkérdés

beírása után megjelenő találati listából akár egyetlen kattintással elérhetjük a keresett művet, függetlenül attól, hogy ki és hol tette közzé az interneten. Ha szükséges, a „részletes adatok” ikon alatt megtalálható a dokumentumok bibliográfiai leírása is. 2000 elején már több mint 40000 rekord van az adatbázisban.

A katalógus kialakításában külső szakértők is segítségünkre voltak. Az első feladat a gyűjtőkör meghatározása volt; az alapelveket a gyűjtőköri szabályzatban rögzítettük. Szakreferenseket kerestünk, akik magukra vállalták az internet egy-egy szeletének rendszeres figyelését és katalogizálását. Az OLIB adatbázis feltöltéséhez kialakítottuk a rekordszerkezetet, és elkészítettük a távolról, böngészőn keresztül is elérhető adatbeviteli űrlapokat. Így lehetővé vált, hogy külső

tesszük az eddig elkészült dokumentumokat, köztük például Ady Endre, Jókai Mór, Katona József, Bessenyei György műveit.

A dokumentumokat az SGML szabvány szerinti tároljuk, mely korszerű, platformfüggetlen formátum; formailag és tartalmilag egyaránt leírja a művet.

Május 31-én fontos eseményre kerül sor a Neumann-ház életében: sajtóbemutatót nyitjuk meg a Digitális Irodalmi Akadémia virtuális kapuit. A projekt gazdája a Petőfi Irodalmi Múzeum Kortárs Irodalmi Központja, míg a Neumann-ház a szolgáltatást vállalta magára. A nagyszabású vállalkozás keretében 52 kortárs magyar költő és író alkotásait tesszük közkinccsé.

Az előadás után elhangzott kérdésekre válaszolva Tószegi Zsuzsanna elmondta, hogy a Neumann-ház tervei között szerepel – a WebKat.hu katalógus folyamatos építése és a Bibliotheca Hungarica Internetiana gyűjtemény bővítése mellett – egy digitalizálásra vonatkozó módszertani segédlet elkészítése és közzététele, valamint szakmai tanfolyamok, továbbképzések szervezése.

Digitális könyvtárunk látogatóit megújult web-oldalainkon, a <http://www.neumann-haz.hu> címen várjuk.

Bánkeszi Katalin

